

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

БУХОРО МУҲАНДИСЛИК-ТЕХНОЛОГИЯ ИНСТИТУТИ

**“ИНТЕР ФАОЛ МЕТОДЛАР ВА УЛАРДАН ТАЪЛИМ ЖАРАЁНИДА
ФЙДАЛАНИШ” мавзусида**

РЕФЕРАТ

Бажарди: 22-16 ЕСТЖ гуруҳ талабаси Ибодуллаева Шохсанам

Бухоро – 2017

МУНДАРИЖА

1. Кириш.
2. Интерфаол таълимнинг умумий тавсифи интерфаол таълим ва унинг дидактик имкониятлари.
3. Интер фаол методлар ва уларга мисоллар.
4. Хулоса.
5. Фойдаланилган адабиётлар.

КИРИШ

Ўзбекистон Республикаси давлат мустақиллигини қўлга киритган дастлабки йиллардан оқ таълим-тарбия соҳасини такомиллаштиришга алоҳида эътибор қаратилиб келинмоқда. Тарихан қисқа давр мобайнида мамлакатимизда бу соҳада жуда улкан ишлар амалга оширилди ва бугунги кунда ҳам жадал давом эттирилмоқда.

Ўқитишнинг интерфаол методларини таълим тизимида жорий қилиш замонавий кадрлар тайёрлашнинг муҳим омилларидан бири ҳисобланади. Бугунги кунда ўқитувчи учун ўз мутахассислиги бўйича чуқур билимга эга бўлиш ва билимга чанқоқ ёшлар билан тўла аудиторияга катта ҳажмдаги билимларни беришнинг ўзи етарли эмас. Ўтказилган кўпгина тадқиқотларнинг натижаларига кўра, ўқитишга янгича қараш, талабаларни ўқитишда фаол ёндашувлардан фойдаланиш билим беришнинг энг самарали йўллари билан бири ҳисобланади. Оддий сўз билан айтганда, талабалар ўқув жараёнига фаол жалб қилингандагина берилаётган материалларни осон идрок этади, тушунади ва эслаб қолади. Шундан келиб чиққан ҳолда, бугунги кунда асосий методик инновациялар ўқитишнинг интерфаол методларини қўллашни тақозо этади.

Мазкур ўқув-услугий тавсияларни яратишдан мақсад ўқитишнинг айрим интерфаол методларининг ўзига хос жиҳатларини очиқ бериш, ўқув машғулотларида ушбу методларни тўғри қўллаш технологияларини ёритиш орқали профессор-ўқитувчиларга ушбу методлардан ўқув машғулотларида кенг ва тўғри фойдаланиш имкониятларини яратишдан иборат.

Ўқув-услугий тавсияларни тайёрлашда республикамиз ҳамда хорижий давлатлар етакчи педагоглари билан шу соҳага оид ишларидан кенг фойдаланилди.[8]

Ушбу тавсиялар таълим муассасалари профессор-ўқитувчиларига ўқув машғулотларини ўтказишда интерфаол методлардан кенг фойдаланишларига хизмат қилишидан умидвормиз.

ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМНИНГ УМУМИЙ ТАВСИФИ ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМ ВА УНИНГ ДИДАКТИК ИМКОНИЯТЛАРИ

Бугунги тезкор замонда таълим самарадорлигини оширишнинг энг мақбул йўли – машғулотларни интерфаол методлар ёрдамида ташкил этиш, деб қаралмоқда. Хўш, интерфаол методларнинг ўзи нима? Улар қандай дидактик имкониятларга эга? Таълим жараёнида интерфаол методларнинг ўринли, мақсадга мувофиқ қўлланилиши қандай самараларни кафолатлайди? Қуйида ана шу саволларга жавоб беришга ҳаракат қиламиз.

Юқоридаги саволларга жавоб топишда дастлабки энг тўғри кадам таянч тушунча – «интерфаол» атамасининг луғавий маъноси билан танишишдир.

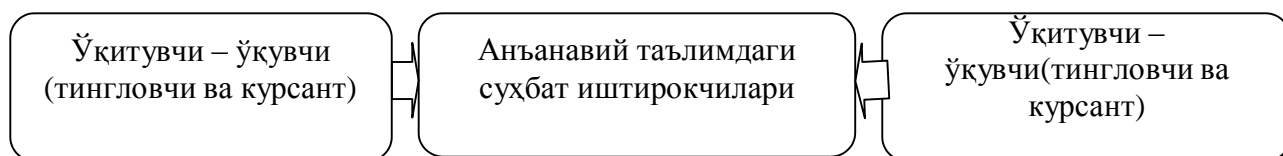
«Интерфаол» тушунчаси инглиз тилидаги «interact»(рус тилида «интерактив») сўзидан олинган бўлиб, луғавий нуқтаи назардан «inter» – ўзаро, икки тарафлама, «act» – ҳаракат қилмоқ, иш кўрмоқ каби маъноларни англатади

Интерфаол таълим – таълим жараёни иштирокчиларининг билим, кўникма, малака ҳамда муайян ахлоқий сифатларни ўзлаштириш йўлида биргаликда, ўзаро ҳамкорликка асосланган ҳаракатни ташкил этишга асосланувчи таълим

Интерфаоллик – таълим жараёни иштирокчиларининг билим, кўникма, малака ҳамда муайян ахлоқий сифатларни ўзлаштириш йўлида биргаликда, ўзаро ҳамкорликка асосланган ҳаракатни ташкил этиш лаёқатига эгаликлари

Мантиқий нуқтаи назардан интерфаоллик, энг аввало, ижтимоий субъектларнинг суҳбат (диалог), ўзаро ҳамкорликка асосланган ҳаракат, фаолиятни олиб боришларини ифодалайди.

Таълим соҳасида фаолият юритаётган ҳар бир мутахассис яхши билადики, анъанавий таълим ҳам суҳбат (диалог)га асосланган ва бу суҳбат қуйидаги ўзаро муносабатлар шаклларида ташкил этилади:

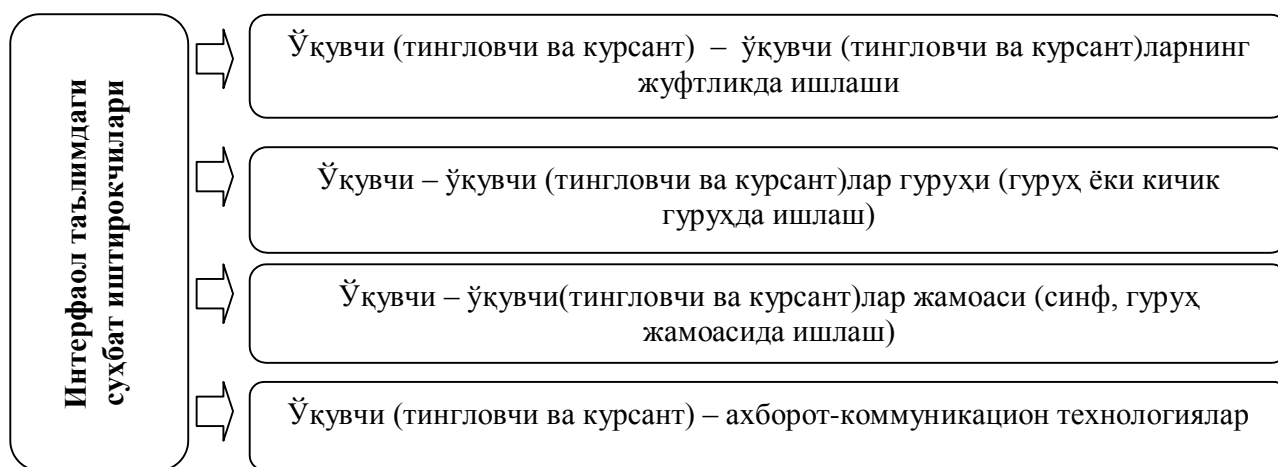
Анъанавий таълимда ҳам табиий равишда суҳбат асосини ахборот ташкил этади. Аммо ахборот узатишнинг асосий манбаи ўқитувчининг тажрибаси бўлиб, бу жараёнда у етакчилик, доминантлик қилади, яъни у дарснинг асосий вақтида билимларни оғзаки тарзида ўқувчи (тингловчи ва курсант)ларга етказиб беришга интилади. Фаоллик кўрсатиш ўқитувчигагина хос бўлиб, ўқувчи (тингловчи ва курсант)лар бу вазиятда суҳбат тингловчи бўлиб қолади. Уларнинг асосий вазифаси ўқитувчини тинглаш, зарур ўринларда ёзиш, саволлар билан мурожаат қилинганида жавоб қайтариш, кам ҳолатларда (руҳсат этилганидагина) сўзлашдан иборатдир.

Анъанавий таълимдаги бир томонламалик олий таълим тизимидаги фақат маъруза машғулотида эмас, семинар дарсларида ҳам устуворлик қилади. Унга кўра, «етказиб берувчи» ролида энди ўқитувчи эмас, балки ўқувчи (тингловчи ва курсант) намоён бўлади. Ўқувчи (тингловчи ва курсант), асосан, ўзи ўзлаштирган билимларни намоёниш этади, ўқитувчи эса унинг фикрларини тинглайди, зарур ўринларда саволлар билан мурожаат қилади. Ўқувчи (тингловчи ва курсант)лар гуруҳи (жамоаси) бу вазиятда бутунлай суҳбат иштирокчи, тингловчи бўлиб қолади. Бир қарашда ўқувчи (тингловчи ва курсант) ёки ўқитувчи томонидан узатилаётган ахборотларнинг қабул қилиниши ўқувчи (тингловчи ва курсант)лар гуруҳи (жамоаси) учун билимларни ўзлаштириш имкониятини яратаётгандек таассурот уйғотади. Бироқ, психологик тадқиқотлар натижаларининг кўрсатишича, бу тарзда қабул қилинган билим (маълумот)лар жуда тез унутилади. Хусусан, америкалик психолог олимлар Р.Карникау ва Ф.Макэлроунинг ўрганишларига кўра, шахснинг табиий физиологик-психологик имкониятлари муайян шаклларда ўзлаштирилган билимларни турли даражада сақлаб қолиш имконини беради. Яъни: шахс манбани ўзи ўқиганида 10 %; маълумотни эшитганида 20 %; содир бўлган воқеа, ҳодиса ёки жараёни кўрганида 30 %; содир бўлган воқеа, ҳодиса ёки жараёни кўриб, улар тўғрисидаги маълумотларни эшитганида 50 %; маълумот (ахборот)ларни ўзи узатганида (сўзлаганида, билимларини намоёниш этганида) 80 %; ўзлаштирилган билим (маълумот, ахборот)ларни ўз фаолиятига татбиқ этганида 90 % ҳажмдаги маълумотларни ёдда сақлаш имкониятига эга экан.[10]

Анъанавий таълим беришдан фарқли ўлароқ, интерфаол ўқитиш «таълим жараёнининг асосий иштирокчилари – ўқитувчи, ўқувчи ва ўқувчилар гуруҳи ўртасида юзага келадиган ҳамкорлик, қизғин баҳс-мунозара, ўзаро фикр алмашиш имкониятига эгаллик асосида ташкил

этилади, уларда эркин фикрлаш, шахсий қарашларини иккиланмай баён этиш, муаммоли вазиятларда ечимларни биргаликда излаш, ўқув материалларини ўзлаштиришда ўқувчиларнинг ўзаро яқинликларини юзага келтириш, «ўқитувчи – ўқувчи – ўқувчилар гуруҳи»нинг ўзаро бир-бирларини ҳурмат қилишлари, тушунишлари ва қўллаб-қувватлашлари, самимий муносабатда бўлишлари, руҳий бирликка эришишлари кабилар билан тавсифланади»¹.

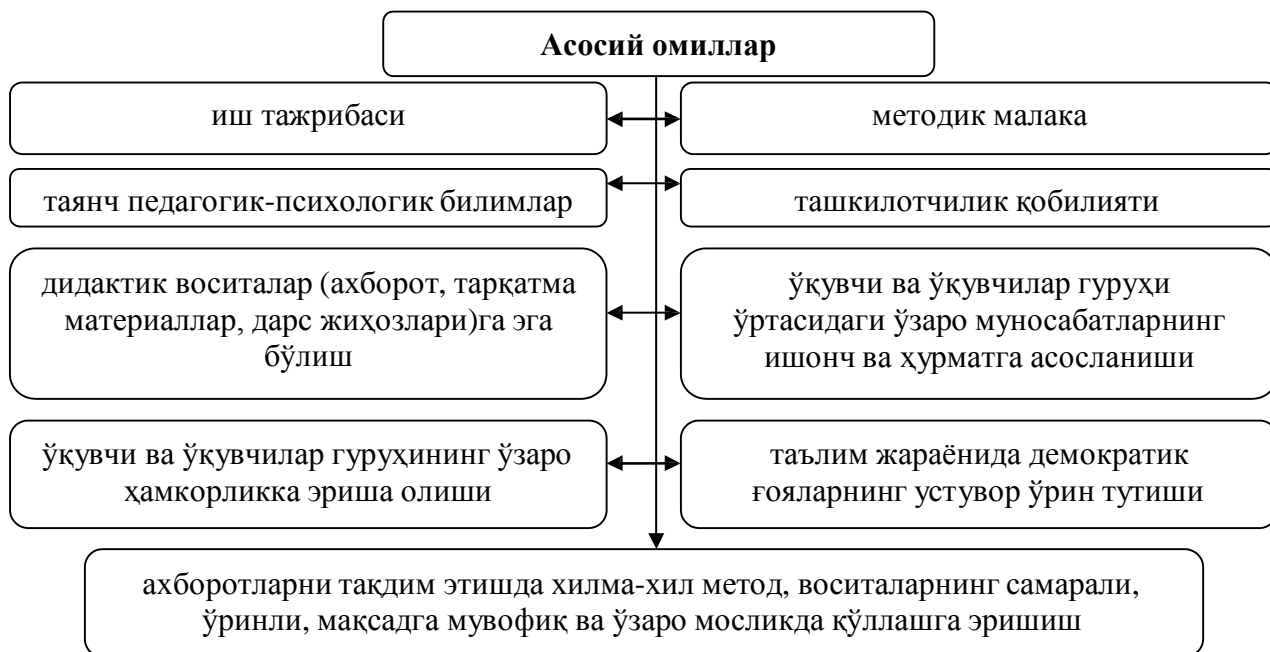
Замонавий таълим, жумладан унинг тобора оммалашиб бораётган шакли – интерфаол ўқитишда суҳбат (диалог) қуйидаги шахслар ўртасида ташкил этилади:

Интерфаол таълим, ўз моҳиятига кўра, суҳбатнинг «ўқувчи (тингловчи ва курсант) – ахборот-коммуникацион технологиялар» шаклида ташкил этилиши ўқувчи (тингловчи ва курсант)лар томонидан мустақил равишда ёки ўқитувчи раҳбарлигида ахборот технологиялари ёрдамида билим, кўникма, малакалар ўзлаштирилишини англатади.

Ўқитишнинг интерфаол таълимга асосланиши бир қарашда ниҳоятда оддий, содда ва ҳатто «болалар ўйини» каби таассурот уйғотади. Бироқ, бунда ўқитувчининг маълум даражада қуйидаги омилларга эга бўлиши талаб қилинади:

¹ Иноятов У.И., Муслимов Н.А., Усмонбоева М., Иногомova Д. Педагогика: 1000 та саволга 1000 та жавоб: Методик қўлланма. – Тошкент: Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, 2012. – Б.122.

Шу билан бирга, ўқитишда интерфаол таълимнинг самарадорлиги қуйидаги иккиламчи омилларга ҳам боғлиқ:

Ўқитувчи таълим жараёнида интерфаол таълим ёрдамида ўқувчиларнинг қобилиятларини ривожлантириш, мустақиллик, ўз-ўзини назорат, ўз-ўзини бошқариш, самарали суҳбат олиб бориш, тенгдошлари билан ишлаш, уларнинг фикрларини тинглаш ва тушуниш, мустақил ҳамда танқидий фикрлаш, муқобил таклифларни илгари суриш, фикр-мулоҳазаларини эркин баён қилиш, ўз нуқтаи назарларини ҳимоя қилиш, муаммонинг ечимини топишга интилиш, мураккаб вазиятлардан чиқа олиш каби сифатларни шакллантиришга муваффақ бўлади. Энг муҳими, интерфаол методларни қўллаш орқали ўқитувчи ўқувчиларнинг аниқ таълимий мақсадга эришиш

йўлида ўзаро ҳамкорликка асосланган ҳаракатларини ташкил этиш, йўналтириш, бошқариш, назорат ва таҳлил қилиш орқали ҳолис баҳолаш имкониятини қўлга киритади.[11]

Одатда интерфаол методларга асосланган таълимий ҳаракатлар қуйидаги шаклларда ташкил этилади:
индивидуал; жуфтлик; гуруҳ; жамоа билан ишлаш

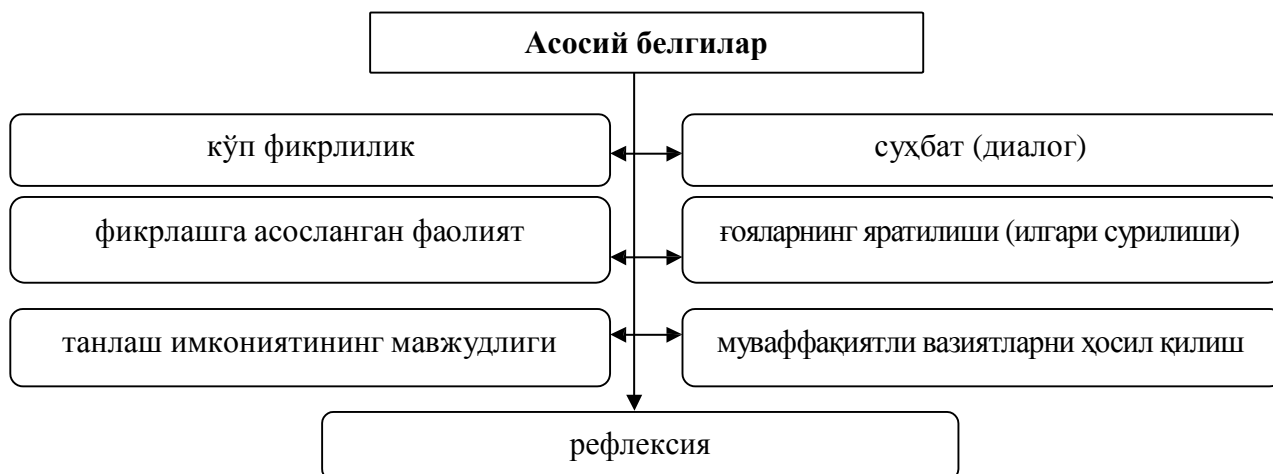
Интерфаол таълим жараёнида ўқувчи (тингловчи ва курсант)лар:

- гуруҳ ёки жамоа билан ҳамкорликда ишлаш;
- тенгдошлари орасида ўз ғояларини эркин баён қилиш, билимларини ҳеч қандай руҳий тўсиқларсиз намойиш этиш;
- муаммони ҳал қилишга ижодий ёндашиш;
- гуруҳ ёки жамоадошлари билан руҳий яқинликка эришиш;
- ўз ички имконият ва қобилиятларини тўлиқ намоён қила олиш;
- фикрлаш, фикрларни умумлаштириш ва улар орасидан энг муҳимларини саралаш;
- ўз фаолиятини назорат қилиш ва мустақил баҳолаш;
- ўз имкониятлари ва кучига ишонч ҳосил қилиш;
- турли вазиятларда ҳаракатланиш ва мураккаб вазиятлардан чиқа олиш кўникмал

Интерфаол таълим:

- таълим олувчи (ўқувчи, тингловчи ва курсант)ларда билимларни ўзлаштиришга бўлган қизиқишни уйғотади;
- таълим жараёнининг ҳар бир иштирокчисини рағбатлантиради;
- ҳар бир ўқувчи (тингловчи ва курсант)нинг руҳиятига ижобий таъсир кўрсатади;
- ўқув материалининг самарали ўзлаштирилиши учун қулай шароит яратади;
- ўқувчи (тингловчи ва курсант)ларга кўп томонлама таъсир кўрсатади;
- ўқувчи (тингловчи ва курсант)ларда ўрганилаётган мавзулар бўйича фикр ҳамда муносабатни уйғотади;
- ўқувчи (тингловчи ва курсант)ларда ҳаётий зарур кўникма, малакаларни шакллантиради;
- ўқувчи (тингловчи ва курсант)ларнинг хулқ-атвори ижобий томонга ўзгаришини таъминлайди

Интерфаол таълимнинг асосий белгилари қуйидагилардан иборат:

Изоҳ: Рефлексия (лотинча «reflexio» – ортга қайтиш, акс этиш) – кишининг ўз хатти-ҳаракатлари, уларнинг асосларини тушуниб етиши, фаҳмлашига қаратилган назарий фаолияти; билишнинг алоҳида фаолияти; шахсий кечинмалари, ҳис-туйғулари ва ўй-хаёллари моҳиятини фикрлаш орқали англаш¹.

Интерфаол таълим қуйидаги тамойилларга асосланади:

1. Машғулот – маъруза эмас, балки жамоанинг умумий иши.
2. Гуруҳнинг тажрибаси ўқитувчи (педагог)нинг тажрибасидан кўп.
3. Ўқувчилар ёши, ижтимоий мавқе ва тажрибага кўра ўзаро тенг.
4. Ҳар бир ўқувчи ўрганилаётган муаммо юзасидан ўз фикрини айтиш ҳуқуқига эга.
5. Машғулотда ўқувчи шахси танқид қилинмайди (фикр танқид қилиниши мумкин).
6. Билдирилган ғоялар ўқувчиларнинг фаолиятини бошқармайди, балки фикрлаш учун ахборот (маълумот) бўлиб хизмат қилади

Таълимни ташкил этишга интерфаол ёндашувни қарор топшириш учун ўқитувчи (педагог)лар бир қатор шартларга риоя эта олишлари зарур. Улар:

Изоҳ: Стуллар кичик ва катта доира шаклида жойлаштирилганда кичик доирада ўқувчилар, катта доирада эксперт гуруҳи жойлашади.

¹ Қаранг: Эркабоева Н., Усмонбоева М., Иргашова М., Хўжсаназарова Н. Педагогик маҳорат: схема ва расмларда: Методик қўлланма. – Тошкент: Низомий номидаги ТДПУ, 2012. – Б.14.

Бугунги кунда жаҳон таълим тизимида интерфаол ўқитишнинг қуйидаги шаклларда амалга оширилади:

Интерфаол таълим асосини интерфаол методлар ташкил этади. «Таълим жараёнида ўқувчилар ҳамда ўқитувчи ўртасида ҳамкорликни қарор топтириш, фаолликни ошириш, таълим оловчилар томонидан билимларни самарали ўзлаштириш, уларда шахсий сифатларни ривожлантиришга хизмат қиладиган методлар интерфаол методлар саналади»¹. Ўқув-услубий тавсияларнинг кейинги бўлимида интерфаол методлар, уларнинг моҳияти, қўлланиш шартлари ва дидактик имкониятлари тўғрисида сўз юритамиз.

¹

Қаранг: *Иноятов У.И., Муслимов Н.А., Усмонбоева М., Иноғомова Д.*

ХУЛОСА

Ўқув-услугий тавсияларда кўрсатиб ўтилгани ҳар бир интерфаол метод таълим-тарбия сифатини яхшилаш, самарадорлигини ошириш, ўқитувчи (педагог) ва таълим олувчи (ўқувчи, талаба, тингловчи ва курсант)лар ҳамда ўқувчи (талаба, тингловчи ва курсант)лар гуруҳи, шунингдек, жамоа ўртасида ўзаро ҳамкорликни қарор топтириш, ғоявий ва руҳий бирликка эришиш, ягона мақсад сари интилиш, ҳар бир таълим олувчи (ўқувчи, талаба, тингловчи ва курсант)нинг ички имкониятларини рўёбга чиқариш, шахс сифатида намоён бўлиши учун зарур шарт-шароит ҳамда муҳит яратишда катта имкониятларга эга.

Интерфаол методлар, ўз моҳиятига кўра, таълим ёки тарбиявий мақсадларни амалга оширишда маълум даражада самарадорликка эришишни таъминласа-да, бироқ уларнинг ҳар бири таълим ёки тарбия жараёнида самарадорликни таъминлашда турли имкониятларга эга. Шу сабабли ўқитувчи (педагог)лар интерфаол методларни танлашда ўрганилаётган мавзу, муаммо ёки ҳал қилиниши лозим бўлган масалага эътибор қаратишлари мақсадга мувофиқдир. Қолаверса, интерфаол методларнинг самарадорлиги уларни қўллашда таълим олувчи (ўқувчи, талаба, тингловчи ва курсант)ларнинг ёши, психологик хусусиятлари, дунёқараши, ҳаётий тажрибалари инобатга олинса, янада ошади,. Бу ўқитувчи (педагог)дан касбий маҳорат, малака, билимдонлик, сезгирлик ва интуицияга эга бўлишни тақозо этади.

Республикада узлуксиз таълим тизимининг турли босқичларида фаолият олиб бораётган ўқитувчи (педагог)лардан ҳар бир интерфаол методнинг моҳияти, хусусияти, қўллаш шартлари билан батафсил танишиб чиқиш, амалий аҳамиятини тўғри баҳолай олиш талаб қилинади. Мазкур ўқув-услугий тавсиялар таълим соҳасида фаолият олиб бораётган ўқитувчи (педагог)лар учун амалий ва методик манба бўлиб хизмат қилади.

ФҲЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. *Букатов В.М.* Педагогические таинства дидактических игр. – М., 2003. – 152 с.
2. *Панина Т. С., Вавилова Л.Н.* Современные способы активизации обучения: Учебное пособие. – М., 2008. – 176 с.
3. *Панфилова А.П.* Инновационные педагогические технологии. Активное обучение: Учебное пособие. – М., 2009. – 192 с.
4. Психолого-педагогическое сопровождение реализации инновационных образовательных программ / Под ред. Ю.П.Зинченко, И.А.Володарской. – М., 2007. – 120 с.
5. Ситуационный анализ или анатомия Кейс-метода / Под ред. Ю.П.Сурмина. – Киев, 2002. – 286 с.
6. Современные образовательные технологии: Учебное пособие / Под ред. Н.В.Бордовской. – М., 2011. – 432 с.
7. *Ступина С.Б.* Технологии интерактивного обучения в высшей школе: Учебно-метод. пособие. – Саратов, 2009. – 52 с.
8. *Толипов Ў.Қ., Усмонбоева М.* Педагогик технология асослари // «Мактаб ва хаёт» журналига илова. – Т., 2003. – 32 б.
9. *Толипов Ў., Усмонбоева М.* Педагогик технологияларнинг татбикий асослари. – Тошкент: Фан, 2006. – 260 б.
10. *Толипов Ў.Қ., Усмонбоева М.* Педагогик технология: назария ва амалиёт. – Тошкент: Фан, 2005. – 205 б.
11. *Рўзиева Д.И., Усмонбоева М.Х., Ҳолиқова З.* Интерфаол методлар: мохияти ва қўлланилиши. Методик қўлланма. – Тошкент: Низомий номидаги ТДПУ нашриёти, 2013. – 136 б.